

Renata Matysiuk

Razem przeciw przemocy – refleksje o „Edukacji dla bezpieczeństwa” w rodzinie

Współcześnie człowiek osiągnął wysoki poziom rozwoju cywilizacji, nauki i techniki. Wraz z pozytywnymi zmianami, odnotowujemy jednocześnie stale wzrastającą liczbę wyzwań i zagrożeń nękających dzisiejsze społeczeństwo. Łamane są prawa etyczne i moralne, zacieraniu ulega granica między dobrem a złem, pojawia się trudny do rozstrzygnięcia dylemat „mieć czy być”, obserwujemy znieczulenie na cudze cierpienia i krzywdę, a agresja i przemoc wrosły w pejzaż naszego życia i objęły swym zasięgiem najważniejsze środowiska społeczno-wychowawcze, rodzinę i szkołę.

Dynamika i skala zachodzących zmian wymuszają potrzebę objęcia badaniami naukowymi całego szeregu problemów z wielu obszarów życia, w tym życia społecznego i spojrzenia na problem bezpieczeństwa w bardzo szerokim kontekście. Pojęcie „bezpieczeństwo” nierozzerwalnie związane jest z dziejami ludzkości, zarówno z losami jednostek, narodów, państw jak i szeroko rozumianej społeczności międzynarodowej. Zawiera w sobie dwa podstawowe elementy: gwarancję przetrwania danego podmiotu oraz swobodę jego rozwoju¹.

Dlatego też prowadzona polityka bezpieczeństwa powinna być kompleksowa i uwzględniać pozamilitarne aspekty bezpieczeństwa, w tym m.in. sferę edukacji sprzyjającej budowaniu warunków koniecznych dla przetrwania, trwania i rozwoju człowieka, społeczeństwa w nowych uwarunkowaniach cywilizacyjnych i kulturowych, edukacji sprzyjającej budowaniu bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego, osobowego i wspólnotowego we wszystkich sferach: społecznej, ekonomicznej, politycznej i innych.

Dużą rolę w życiu każdego człowieka, a zwłaszcza dziecka, odgrywa rodzina, tworząca wspólnotę ludzi pragnących razem osiągnąć jakieś cele. W różnych okresach życia rodzinnego rodzą się jednak wątpliwości, co do celów i środków powziętych do ich realizacji, pojawiają się konflikty i sytuacje problemowe. W wielu

¹ Zob. J. Stańczyk, *Bezpieczeństwo i pokój – wzajemne relacje*, [w:] *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie. Teoria i jej zastosowanie*, red. R. Rosa, Siedlce-Chlewiska 1999, s. 65.

rodzinach udaje się je rozwiązywać, ale są też i takie, które nie są w stanie same uporać się ze swoimi problemami. Rodzi się wówczas przemoc, następuje rozpad życia rodzinnego, zanika więź uczuciowa łącząca poszczególnych jej członków².

Przemoc występuje wszędzie tam, gdzie nie jest realizowane podstawowe prawo każdego człowieka do szacunku, prawidłowego rozwoju, gdzie naruszona została godność i nietykalność osoby ludzkiej. Zdaniem Grażyny Mendeckiej, „przemoc to akt godzący w wolność osobistą jednostki”³, który w rodzinie może dotyczyć stosunku rodziców wobec dziecka, dorosłych wobec siebie, a także dzieci wobec rodziców, a w szkole kolegi wobec kolegi, czy ucznia wobec nauczyciela.

Analiza tego zjawiska przez różnych autorów wskazuje, że stosowanie przemocy wobec dziecka jest zjawiskiem ogólnie znanym od czasu rozpoczęcia przez ludzi zapisywania swojej historii⁴, jednak bardzo długo nie poświęcano mu systematycznych badań, gdyż nie uświadamiano sobie skutków doświadczania przemocy w okresie dzieciństwa. Surowe czy nawet okrutne postępowanie w stosunku do dziecka uważano za skuteczny środek wychowawczy, ochraniający przed demoralizacją⁵.

W literaturze poświęconej zagadnieniu przemocy zwraca się uwagę, że przemoc wobec dziecka w rodzinie warunkuje szereg czynników o charakterze społecznym i kulturowym. Do uwarunkowań społecznych zalicza się m.in. następujące:

- wzrastanie w warunkach niesprzyjających rozwojowi społecznemu dziecka (brak akceptacji dziecka przez rodziców, bicie, poniewieranie);
- występowanie zjawisk patologicznych (alkoholizm, narkomania, przestępczość);
- nasilanie się przemocy pod wpływem doświadczania frustracji w wyniku niepowodzeń życiowych i wynikających z tego obciążeń psychicznych;
- ukazywanie swojej wyższości wobec słabszego, przewagi fizycznej wobec ofiary, forma wyżycia się;
- nieznanostwo potrzeb dziecka⁶.

Do uwarunkowań przemocy w rodzinie o charakterze kulturowym można zaliczyć następujące czynniki:

- pluralizm kulturowy, otwarcie na świat, wzorce przemocy przekazywane przez mass media;
- nieodpowiednio realizowane zadania różnych instytucji kulturalnych;
- stereotypy zakorzenione w społeczeństwie, uznające stosowanie kar cielesnych za środki wychowawcze (typu: „nie można wychować dziecka bez bicia”; „dzieci i ryby głosu nie mają”);
- patriarchalny model rodziny (surowy ojciec);

² Zob. Cz. Banach, *Refleksje o rozwoju i regresie człowieczeństwa*, [w:] *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. T. I. *Agresja i przemoc wśród młodzieży oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*, red. J. Kuźma, Z. Szarota, Kraków 1998, s. 15–26.

³ G. Mendecka, *Kary stosowane przez rodziców jako przejaw przemocy*, [w:] *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. T. II. *Agresja i przemoc w instytucjach wychowawczych*, red. Z. Brańka, M. Szymański, Kraków 1998, s. 83.

⁴ Zob. M. Szymańczak, *Pojęcie „krzywdzenia dzieci”*, [w:] *Dziecko krzywdzone. Próba opisu zjawiska*, red. E. Czyż, Warszawa 1995, s. 7.

⁵ Zob. P. Ariès, *Historia dzieciństwa*, Gdańsk 1995, s. 149–153.

⁶ Zob. Z. Zawadzki, *Społeczne i kulturowe uwarunkowania przemocy wobec dzieci i młodzieży*, „Praca Socjalna” 2000, nr 3, s. 54–55.

- deficyty rodziców w sferze kulturowej (ubóstwo wartości, przemoc sama w sobie staje się wartością)⁷.

O tym, że przemoc jest obecna w świecie współczesnym, a także w naszym społeczeństwie, w polskiej rodzinie, świadczą m.in. wyniki prowadzonych badań w latach 90. XX wieku i na początku XXI wieku.

Interesujących danych na temat przemocy domowej dostarczyły wyniki badań przeprowadzonych na zlecenie Fundacji „Dzieci Niczyje” przez OBOP (we współpracy z Instytutem Stosowanych Nauk Społecznych UW) w 2001 r. na reprezentatywnej grupie 1058 dorosłych Polaków. Pozwalają one oszacować formy krzywdzenia, jakiego badani doznali w swoim dzieciństwie. Badani wymienili następujące formy krzywdzenia, z jakimi spotkali się w dzieciństwie ze strony rodziców:

- stosowanie klapsów (50% dzieci),
- brak zainteresowania problemami dziecka (41% dzieci),
- wyzywanie, poniżanie (29%),
- pozostawianie bez opieki (29%),
- zaniedbywanie materialne (27%),
- surowe kary fizyczne (23%),
- wykorzystywanie seksualne (14%).

Respondenci przyznali również, że ich zdaniem w ciągu ostatnich 10 lat (tj. właśnie w latach 90. XX wieku) coraz częściej zdarzało się pozostawianie dzieci bez opieki (56%), wykorzystywanie seksualne dzieci (44%), wyzywanie oraz poniżanie dzieci przez rodziców (32%). Malejącą tendencję odnotowali w stosowaniu wobec dzieci kar fizycznych (46% – coraz rzadziej, 19% – coraz częściej)⁸.

Zdaniem Moniki Sajkowskiej⁹, Polacy skłonni są bardzo surowo oceniać i karać sprawców poważnego krzywdzenia dzieci. Rodzic maltretujący swoje dziecko zasługuje, zdaniem 67% badanych, na karę więzienia w średnim wymiarze 10 lat. Surowe restrykcje powinny dotknąć również osoby wykorzystujące seksualnie dzieci.

Badani deklarują, że 80% z nich doświadczało różnych form przemocy (w tym 8% często i bardzo często), a osobami, które najczęściej stosowały wobec nich przemoc byli: ojcowie (67%) i matki (59%). Najczęściej stosowanymi karami fizycznymi były klapsy (78%), bicie pasem (50%), ciągnięcie za ucho (35%). Brutalnego pobicia doświadczyło 6% badanych.

Mimo tych negatywnych doświadczeń wielu badanych wychowując własne dzieci stosowało wobec nich kary fizyczne: klapsy (80%), bicie pasem (25%), bicie

⁷ Zob. tamże, s. 57–58.

⁸ M. Sajkowska, *Czy potępiamy sami siebie? Społeczny rygorizm wobec rygorystycznych rodziców*, „Niebieska Linia” 2001, nr 2 (13), s. 10–11. Autorka dodaje, że generalnie opinie dotyczące dopuszczalności stosowania kar fizycznych wobec dzieci polaryzują polskie społeczeństwo. Jej zdaniem 36% jest zwolennikami stosowania takich kar, 47% uznaje, że nic nie usprawiedliwia bicia dzieci, 16% nie ma zdania na ten temat.

⁹ M. Sajkowska, *Zjawisko krzywdzenia dzieci w świetle badań empirycznych*, [w:] *Bici biją*, red. J. Bińczycka, Warszawa 2001, s. 68–77. Przypomnijmy, że zbliżone wyniki badań otrzymała w 1991 r. Anna Piekarska. W świetle jej badań najbardziej popularnymi przejawami agresji były również klapsy (81,7%) i bicie ręką (66,8%). 38,5% respondentów przyznało się do „solidnego lania” swych dzieci, aczkolwiek prawie wszyscy z tej grupy przyznali, że czynią to dość rzadko, a jedynie 4,5% często.

w twarz (7%); ponad 5% przyznało, że skutkiem pobicia dziecka był uraz fizyczny¹⁰.

Także badanie zrealizowane przez TNS OBOP w maju i czerwcu 2008 roku, którego celem było oszacowanie rozmiarów zjawiska, zidentyfikowanie postaw społecznych i reakcji na przemoc oraz opis stereotypów związanych z przemocą wobec dzieci pokazało, że 15% Polaków stosowało przemoc wobec dzieci przynajmniej raz, 12% więcej niż raz, a 1% wiele razy. Osoby bite w dzieciństwie często później biją własne dzieci, 35% bitych rodziców przynajmniej raz uderzyło swoje dziecko¹¹. Przemoc odciska swoje piętno tak na jednostce, jak i na społeczeństwie.

Należy zwrócić uwagę, że bardziej lub mniej okrutne i wyrafinowane formy przemocy w rodzinie na przełomie XX i XXI wieku są charakterystyczne nie tylko dla rodzin w Polsce.

W wielu krajach świata badania nad uwarunkowaniami, przejawami i skutkami przemocy wobec dziecka w rodzinie prowadzone są od kilkudziesięciu lat¹². Wyniki tych badań, zróżnicowane w poszczególnych krajach wskazują jednak na powszechność stosowania kar fizycznych wobec dzieci oraz na znaczną ich brutalność. Świadczy o tym odsetek badanych, którzy przyznali się, że byli krzywdzeni w dzieciństwie (powyżej 80% – Korea, USA, Kanada; około 70% – Grecja, Wielka Brytania, Finlandia; około 60% – Niemcy, Malezja, Argentyna, Hiszpania; 35% – Szwecja). Przeprowadzone badania ukazały również, że dzieci w różnych krajach doświadczają specyficznych metod karania, np. ciągnięcie za włosy było charakterystyczną formą przemocy w Finlandii (58%), uderzanie w rękę, ramiona, nogi w Korei Południowej (68%), szczypanie w Malezji (35%), potrząsanie w Argentynie (17%), a w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie klapsy (około 75%). Badania te wykazały również, że rzadziej i łagodniej karane dzieci miały nie tylko bardziej bezpieczne dzieciństwo, ale także już jako osoby dorosłe w mniejszym stopniu skłonne były do zaakceptowania kar fizycznych jako dopuszczalnych metod wychowawczych¹³.

Tym rodzinom należy pomóc, pokazać im, jakie i kiedy popełniają błędy, w jaki sposób mogą ich uniknąć. Po to, aby mogli prawidłowo wychowywać swoje dzieci, muszą posiadać minimum wiedzy pedagogicznej i psychologicznej niezbędnej do wypełniania tak odpowiedzialnej funkcji. Priorytetem w podejmowaniu takich działań powinno być upowszechnianie wiedzy o prawach dziecka i ich ochronie, bowiem jak pokazuje praktyka, zarówno w szkole jak i w rodzinie panuje swoista zmowa informacyjna wobec wychowanków, wynikająca najczęściej z braku wiedzy i umiejętności postępowania z osobą dziecka¹⁴.

Uwzględniając wyniki ww. i wielu innych badań w dokumentach dotyczących praw człowieka (zwłaszcza dziecka) i ich ochrony wskazuje się na potrzebę odpowiedniego przygotowywania wszystkich dorosłych do należytego wykonywania ich

¹⁰ Zob. M. Sajkowska, *Zjawisko krzywdzenia...*, s. 68–77.

¹¹ Zob. www.mps.gov.pl [10.01.2011].

¹² Prezentują je m.in. publikacje: D.G. Gil, *Violence Against Children*, Cambridge 1970; S. Steinmetz, M.A. Straus, *Violence in the Family*, New York 1974; R.J. Gelles, *Family Violence*, Beverly Hills 1979; R.S. Kempe, C.H. Kempe, *Child Abuse*, Cambridge 1981.

¹³ Zob. A. Piekarska, *Przemoc, kary cielesne i krzywdzenie dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2003, nr 3, s. 14–15.

¹⁴ Zob. B. Getka, *Zmowa przeciwko dzieciom*, „Edukacja i Dialog” 1996, nr 3, s. 28–30.

obowiązków wychowawczych. W jednym z nich, a mianowicie w „Rekomendacji dotyczącej wychowania w duchu międzynarodowego wzajemnego zrozumienia, współpracy i pokoju oraz wychowania odnoszącego się do praw człowieka i swobód podstawowych” czytamy, że „postawa rodziców powinna być traktowana jako główny czynnik kształtujący dzieci i stąd w ramach wychowania ludzi dorosłych [...] należałoby zwrócić szczególną uwagę na przygotowanie rodziców do ich roli w wychowaniu przedszkolnym dziecka”, a wychowanie szkolne powinno rozwijać wśród dzieci „poczucie przynależności do coraz większej społeczności- rodziny, szkoły, społeczności lokalnej, narodowej i światowej”¹⁵.

O randze i znaczeniu omawianego problemu na forum międzynarodowym świadczy także Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy Rec(2006)19 w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa, w którym podkreślono ważną rolę państwa w promowaniu edukacji o pozytywnym rodzicielstwie i prawach dzieci. Zgodnie z nim rodzicom powinna zostać zapewniona pomoc, aby lepiej zrozumieli istotę ich roli, odpowiedzialność i obowiązki z niej wynikające, poznali prawa swoje i dzieci. Edukacja w zakresie praw dziecka powinna być także wprowadzona do programów szkolnych w celu podniesienia świadomości pozytywnego rodzicielstwa oraz roli dziecka w rodzinie i społeczeństwie. Rządy państw wezwano do opracowania wytycznych i konkretnych działań wspierających w sytuacjach życiowych wymagających rozwiązywania konfliktów, jak też opracowania programów profilaktycznych dostosowanych do różnych form przemocy wobec dzieci¹⁶.

Także w wielu innych dokumentach, a także w literaturze pedagogicznej podkreśla się, że dążenie do upodmiotowienia dziecka wymaga ze strony osób dorosłych wysiłku, dobrej organizacji życia w domu i poza nim, a także świadomości, że dziecko nie jest przedmiotem „na pokaz”, ale indywidualnością mającą prawo do godnego życia i rozwoju.

Przez społeczność międzynarodową podejmowane są kroki mające na celu doprowadzenie do prawnego zakazu stosowania wszelkich form kar cielesnych. Przykładem czynionych starań w tym kierunku jest Zalecenie 1666(2004) „Ogólnoeuropejski zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci”, w którym zwrócono się o „rozpoczęcie skoordynowanej i zaplanowanej kampanii we wszystkich państwach członkowskich na rzecz powszechnego zniesienia kar cielesnych wobec dzieci [...], aby uczynić Europę jak najszybciej strefą wolną od stosowania kar cielesnych wobec dzieci”¹⁷. Podkreślono potrzebę zaznajomienia ogółu społeczeństwa z wiedzą o podstawowych prawach dziecka, w szczególności ich prawem do godności ludzkiej i integralności fizycznej. Zachęcono do stosowania pozytywnych,

¹⁵ „Rekomendacja dotycząca wychowania w duchu międzynarodowego wzajemnego zrozumienia, współpracy i pokoju oraz wychowania odnoszącego się do praw człowieka i swobód podstawowych”. Przyjęta na XVIII sesji Konferencji Generalnej, Paryż 19 listopada 1974 r., Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO nr 2/1979 r., Aneks. Cyt. za: B. Ratuś, *Problematyka rodziny w dokumentach ONZ i Rady Europy (1945–1993)*, „Problemy Rodziny” 1993, nr 6, s. 51.

¹⁶ „Recommandation Rec(2006)19 du Comité de Ministres aux Etats membres relative aux politiques visant à soutenir une parentalité positive”, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1073495&Site=CM> [10.01.2011].

¹⁷ Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, Zalecenie 1666 (2004), „Ogólnoeuropejski zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci”.

pozbawionych przemocy form wychowywania dzieci i rozwiązywania konfliktów wśród obecnych i przyszłych rodziców¹⁸.

W Komentarzu Ogólnym nr 8 (2006) Komitetu Praw Dziecka ONZ dotyczącym prawa dzieci do ochrony przed karami fizycznymi i innymi formami okrutnego lub poniżającego traktowania zwraca się uwagę, że podstawowym celem prawa zabraniającego stosowania kar fizycznych przez rodziców jest prewencja, a nie pociąganie rodziców do odpowiedzialności. Nie wszystkie niewłaściwe zachowania rodziców wobec dzieci muszą prowadzić do ich oskarżenia. Wobec rodziców stosujących umiarkowane czy lekkie kary fizyczne lub inne czynności poniżające dziecko powinny być prowadzone działania wspierające, edukacyjne „a decyzja oskarżenia powinna być podejmowana niezwykle ostrożnie i jedynie wobec konieczności zapewnienia bezpieczeństwa dziecka i ochrony go przed krańcowym zagrożeniem stwarzanym przez rodziców”¹⁹.

W konceptualizacji i określaniu kierunku działań należy uwzględnić kontekst kulturowy i społeczny danej społeczności, włączyć młode pokolenie, liczyć się z jego zdaniem i propozycjami.

O nowym, współczesnym podejściu do problemu ochrony dzieci przed przemocą świadczy raport ONZ sporządzony przez niezależnego eksperta Paulo Sérgio Pinheiro, w którym dobitnie podkreślono podmiotowość samych dzieci i ich współudział w działaniach podejmowanych wobec nich. Świadczy o tym już choćby sam sposób przygotowywania raportu poprzez prowadzenie szeroko zakrojonych konsultacji z dziećmi z różnych zakątków świata, jak też udostępnienie raportu w wersji dla dzieci. W dokumencie tym czytamy m.in., że przemoc wobec dzieci istnieje w każdym kraju na świecie, bez względu na kulturę, status społeczny, edukację, dochód czy pochodzenie etniczne, jest społecznie akceptowana i autoryzowana przez państwo. Zdaniem autorów dokumentu corocznie kilkaset milionów dzieci staje się świadkami przemocy domowej, które to doświadczenia następnie wywierają silnie traumatyzujący wpływ na dziecko, ponad 50 tysięcy dzieci umiera co roku wskutek zabójstw, a od 1 do 2 mln dzieci wymaga hospitalizacji z powodu odniesionych obrażeń podczas stosowanych wobec nich aktów przemocy i okrutnych praktyk, jakim są poddawane (tatuowanie, tworzenie blizn, okaleczanie genitaliów czy inne)²⁰. Dlatego też, jak czytamy:

¹⁸ Obecnie spośród 47 państw członkowskich Rady Europy 19 krajów wprowadziło zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci. Należą do nich: Szwecja (1979), Finlandia (1983), Norwegia (1987), Austria (1989), Cypr (1994), Dania (1997), Łotwa (1998), Chorwacja (1999), Niemcy (2000), Bułgaria (2000), Islandia (2003), Rumunia (2004), Ukraina (2004), Węgry (2004), Grecja (2005), Holandia (2007), Portugalia (2007), Hiszpania (2007), Polska (2010).

¹⁹ E. Jarosz, *Globalne standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem*, „Dziecko krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2007, nr 2, s. 11.

²⁰ Według danych opublikowanych w raporcie ONZ w 2006 r. w Etiopii w 1998 roku poddano uwulektomii (zabiegowi podcinania języczka) 84% dzieci, a usunięciu mlecznych zębów 89% populacji. Zabiegi takie przeprowadza się bez znieczulenia, niesterylnymi narzędziami, co powoduje ból i jest źródłem częstych infekcji. 100–140 mln dziewczynek i kobiet w różnych częściach świata zostało poddanych okaleczeniu kobiecych genitaliów. Zob. A. Czapczyńska, *Przeciw dziecku. Raport ONZ 2006*, „Niebieska Linia” 2007, nr 2.

Studium jest punktem zwrotnym – końcem usprawiedliwiania przez dorosłych przemocy wobec dzieci, czy to akceptowanej jako „tradycja”, czy charakteryzowanej jako „dyscyplinowanie”. Nie może być żadnego kompromisu w eliminowaniu przemocy wobec dzieci. Specyfika dzieci – ich potencjał i bezbronność, ich zależność od dorosłych – nakazuje by miały większą, a nie mniejszą, ochronę przed przemocą²¹.

Stąd też zaleca się, aby do końca 2009 r. został osiągnięty światowy zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci w rodzinie oraz wszystkich innych sytuacjach, w tym także innych okrutnych, nieludzkich, czy poniżających form karania.

Zdaniem autorów Studium ONZ przemoc wobec dzieci w różnych miejscach rozpoczyna się w domu i w rodzinie, stąd też autorzy przedstawili obszerny zestaw rekomendacji ogólnych i specyficznych (dotyczących m.in. środowiska rodzinnego, wymiaru sprawiedliwości czy środowiska lokalnego) wobec problemu krzywdzenia dzieci w rodzinie.

Wśród rekomendacji ogólnych zwrócono uwagę m.in. na promowanie wartości pozbawionych przemocy jak też podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie praw przysługujących dzieciom, kształcenie osób pracujących z dziećmi i ich rodzinami w zakresie praw dziecka i ich ochrony przed przemocą, promowanie pozytywnych metod wychowawczych, podmiotowy udział dziecka w podejmowanych działaniach wobec niego i jego rodziny.

Natomiast wśród rekomendacji specyficznych dotyczących przemocy wynikającej ze środowiska rodzinnego zwrócono uwagę na: potrzebę tworzenia i rozwijania programów wsparcia rodziców i opiekunów dziecka w wypełnianiu funkcji wychowawczych, rozwijania programów wspierania rozwoju dziecka wśród instytucji medycznych, społecznych i edukacyjnych, wśród rodzin ze specyficznymi trudnościami jak np. samotne rodzicielstwo czy wychowanie dziecka niepełnosprawnego, jak też rozwijania edukacyjnych programów dla rodziców dotyczących bezprzemocowych form dyscyplinowania dzieci, programów promujących zdrowe relacje między dziećmi a rodzicami, ukierunkowujących rodziców na konstruktywne i pozytywne metody oddziaływania na dzieci, zaspokajania ich podstawowych potrzeb rozwojowych oraz poszanowania ich praw²².

Na potrzebę prowadzenia działalności edukacyjnej wśród rodziców zwrócono uwagę już w „Światowym raporcie o przemocy i zdrowiu WHO” z 2002 roku. Na edukację tę składają się różnego rodzaju programy edukacyjne dotyczące rozwoju dziecka i jego potrzeb jak też programy podnoszące umiejętności opiekuńcze i wychowawcze rodziców. Programy takie powinny być realizowane wśród rodzin tzw. wysokiego ryzyka, jak też wśród tych, w których problem ten wystąpił.

W literaturze przedmiotu jednak coraz częściej podkreśla się potrzebę realizowania tego typu programów już na poziomie profilaktyki pierwszorzędowej, czyli wobec wszystkich rodziców oraz wobec przyszłych rodziców poprzez np. odrębne programy tego typu kierowane do dorastającej młodzieży²³.

²¹ „Sprawozdanie niezależnego eksperta powołanego do przeprowadzenia Studium Organizacji Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci”, wstęp, paragraf 1, www.violencestudy.org/IMG/pdf/English.pdf [10.01.2011].

²² Zob. E. Jarosz, *Globalne standardy...*, s. 12–16.

²³ Tamże, s. 19.

W przedstawionym w 2001 r. przez Komitet Praw Dziecka „Raportcie o przemocy wobec dzieci w rodzinie i szkole”²⁴ czytamy m.in., że najbardziej właściwym podejściem do dokonywania analizy i do organizowania odpowiednich działań wobec zjawiska przemocy jest podejście interdyscyplinarne. Dlatego też zdaniem autorów raportu, wszelkie działania mające na celu uwrażliwienie społeczeństwa na ten ważny społecznie problem powinny być prowadzone i promowane przez różne sektory społeczne, zdrowotne, edukacyjne, prawnicze, mass media, różnego rodzaju organizacje religijne, obywatelskie, władze lokalne jak również samych rodziców i same dzieci.

Podstawową strategią działań w dziedzinie ochrony przed przemocą powinno być rozwijanie i upowszechnianie takiego modelu rodziny, w której prawa dziecka są szanowane, a przemoc nie jest akceptowalna. Dlatego też jednym z zasadniczych zadań powinno być rozwijanie więzi pomiędzy społeczeństwem a rodzinami, włączanie rodzin do życia w lokalnej wspólnocie jak również uświadamianie praw przynależnych dzieciom i ich rodzicom.

Ze względu na fakt, że różne formy przemocy są ze sobą wzajemnie powiązane, a występowanie poważnych rodzajów krzywdzenia fizycznego jest bardziej prawdopodobne, kiedy tolerowane są mniej spektakularne formy krzywdzenia należy w sposób holistyczny podchodzić do podejmowanych działań, jak też akcentować brak tolerancji dla wszelkich rodzajów przemocy. Trzeba również dążyć do zmian kulturowych postaw społeczeństwa wobec zjawiska przemocy, a w szczególności chronić dzieci przed tego typu doświadczeniem.

W tym celu należy dobrze przygotować wykwalifikowanych pracowników, wyposażyć ich w wiedzę o prawach dziecka, jak też w wiedzę i umiejętności potrzebne do pracy z osobami dotkniętymi tym zjawiskiem. Trzeba zapewnić rodzinom odpowiednią pomoc i program wsparcia, a w przypadku interwencji w sytuacji krzywdzenia dzieci w rodzinie należy szczególną opieką i działaniami terapeutyczno-rehabilitacyjnymi otoczyć dzieci – ofiary przemocy domowej.

Należy wypracować skuteczny system monitorowania sytuacji dzieci w rodzinach, zgłaszania i rozpoznawania podejrzewanych przypadków złego traktowania, jak też opracować spójne wielosektorowe strategie i plany działania na poziomie międzynarodowym, regionalnym, krajowym i lokalnym celem podejmowania skoordynowanych i multidyscyplinarnych interwencji w przypadku krzywdzenia dzieci, „by rodzice zaprzestali używania przemocy i innych okrutnych i poniżających kar, a ich interwencje miały charakter wspierający i edukacyjny, a nie karzący”²⁵.

W ostatnich latach także w Polsce zostały podjęte w tym zakresie odpowiednie działania, czego przykładem było opracowanie i przyjęcie 25 września 2006 roku Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Podstawowym zadaniem tegoż programu jest „wprowadzenie w życie szerokiego spektrum działań mających na celu zarówno zwrócenie uwagi opinii publicznej na zjawisko przemocy w rodzinie, jak i przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz zwiększenie profesjonalizmu służb społecznych w udzielaniu pomocy ofiarom przemocy rodzinnej,

²⁴ Zob. tamże, s. 9.

²⁵ Komitet Praw Dziecka ONZ, Ogólny Komentarz nr 8/2006, paragraf 40.

a także w podejmowaniu odpowiednich działań wobec sprawców²⁶. Realizacja wymienionego programu, przewidziana na wiele lat, ma na celu zmianę stosunku społeczeństwa do zjawiska przemocy w rodzinie, promowanie wartości rodzinnych, metod wychowawczych bez użycia przemocy jak również prowadzenie edukacji wśród dzieci, młodzieży i osób dorosłych ukazującej skutki przemocy w rodzinie. W programie tym wyznaczono cztery podstawowe kierunki działań skierowanych do różnych grup odbiorców, a mianowicie działania uprzedzające, interwencyjne, wspierające i korekcyjno-edukacyjne. Ze względu na fakt, że zjawisko przemocy jest trudne do zdiagnozowania, realizacja programu zdaniem autorów powinna uwzględniać działania w sferze: prewencji, prawa, zdrowia, edukacji oraz pracy społecznej. Tylko takie kompleksowe podejście do tego poważnego problemu społecznego może przynieść pozytywne rezultaty.

Polska bierze także czynny udział w ustanowionym przez instytucje unijne programie „Zapobieganie i zwalczanie przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz ochrona ofiar i grup ryzyka DAPHNE III na lata 2007–2013” (stanowiącym część programu ogólnego „Prawa podstawowe i sprawiedliwość”), w którym zwraca się uwagę, że skutki przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet, tak powszechnej we Wspólnocie, są „prawdziwą plagą zdrowotną oraz przeszkodą w korzystaniu z przysługujących każdemu obywatelowi praw do bezpieczeństwa, wolności i sprawiedliwości”²⁷.

Problem zapobiegania przemocy wobec dzieci w naszym kraju wymaga jednak, na co zwraca uwagę wielu teoretyków i praktyków, rozwiązań systemowych. Tworząc system przeciwdziałania przemocy, należy przede wszystkim zapewnić jego powszechność w zakresie dostępności do instytucji udzielających pomocy dla osoby poszukującej pomocy.

Jadwiga Bińczycka zaproponowała zbudowanie podstaw zintegrowanego systemu pomocy dziecku w ramach instytucji związanej z Rzecznikiem Praw Dziecka oraz systemu przepływu informacji o różnych placówkach i ich kompetencjach. Jej zdaniem „Dzieci, szczególnie te wymagające pomocy, nie zasługują na to, by ponosić konsekwencje błędnych, nieskutecznych działań dorosłych. Im nie jest lepiej, gdy wiedzą, że dziesiątki, setki osób, organizacji, deklaruje troskę o nie. Im nie są potrzebne deklaracje, a konkretne działania”²⁸.

Pierwsze działania praktyczne w kierunku zbudowania lokalnego systemu pomocy dziecku krzywdzonemu podjęła Fundacja „Dzieci Niczyje”. Zaproponowany przez jej pracowników program zbudowany został na podstawie dotychczasowych doświadczeń Polski i innych państw. Autorzy programu zwracają uwagę, że przystępując do tworzenia takiego systemu należy po pierwsze poznać skalę tego zjawiska na własnym terenie działania (gmina, powiat, miasto itd.) za pomocą różnorodnych badań socjologicznych i przy zaangażowaniu profesjonalistów pomagających dzie-

²⁶ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przyjęty Uchwałą nr 162/2006 Rady Ministrów z dnia 25 września 2006 roku (RM 111-132-06), www.mps.gov.pl [10.01.2011].

²⁷ www.msw.gov.pl/palm/pl/397/4816 [25.09.2009].

²⁸ J. Bińczycka, *Kilka refleksji na temat pomagania dzieciom – ofiarom przemocy*, [w:] *Okrucieństwo i zbrodnia dziecięca. Incydent czy znak czasu?*, red. L. Pytka, B. Głowacka, Warszawa 2000, s. 147.

ciom na badanym terenie. Dzięki uzyskanym danym będziemy mogli określić grupę dzieci, którym należy udzielić pomocy oraz to, jakich form pomocy te dzieci potrzebują i jakich środków ta pomoc będzie wymagała.

Po drugie, niezbędne jest uzyskanie informacji, jakie placówki (i jak działające) udzielające pomocy dzieciom krzywdzonym znajdują się na terenie miasta czy gminy. Należy też sprawdzić czy zatrudnione w nich osoby są kompetentne, posiadają odpowiednią wiedzę na temat zjawiska przemocy wobec dzieci. Uzyskanie informacji na ten temat pozwoli stwierdzić, czy oferta pomocy proponowana np. przez gminę jest adekwatna do potrzeb i oczekiwań dzieci, czy udzielana pomoc jest skuteczna, czy należy otworzyć nową placówkę (np. Punkt Interwencji Kryzysowej) lub też zatrudnić dodatkowych specjalistów (np. psychologa, psychiatrę) itd. Dane te umożliwią także zaplanowanie odpowiednich szkoleń dla osób pomagających dzieciom²⁹.

Organizując lokalny system pomocy dziecku krzywdzonemu należałoby również opracować i rozpowszechnić zgromadzone dane na temat miejsc i osób pomagających dzieciom krzywdzonym wśród mieszkańców w formie przystępnych, zrozumiałych informatorów.

Należy ponadto dążyć do pozyskania jak największej liczby osób z danej społeczności lokalnej, które mają bezpośredni wpływ na podejmowanie decyzji, na formułowanie priorytetów polityki społecznej. Dobrym sposobem wzajemnego poznania i poparcia jest organizowanie wspólnych spotkań, konferencji, narad z udziałem decydentów i osób pomagających dzieciom.

Warunkiem skuteczności systemu pomocy dziecku krzywdzonemu jest współpraca pomiędzy wszystkimi instytucjami i organizacjami, których pracownicy spotykają się w swojej pracy z przemocą wobec niego.

Drugim niezbędnym warunkiem skuteczności systemu pomocy dzieciom – ofiarom przemocy – jest udzielenie im interdyscyplinarnej pomocy. Zajmując się konkretnym dzieckiem należy wspólnie z różnymi profesjonalistami wypracować odpowiednią strategię pomocy. W zależności od potrzeb skład takiego zespołu powinni tworzyć pedagog szkolny lub przedszkolny, lekarz pediatra, policjant, pracownik socjalny, psycholog, kurator sądowy i inni specjaliści. Należy pamiętać o tym, aby w zespole był wyraźny podział ról i wiedza na temat kompetencji konkretnych osób zaangażowanych w pomoc, jak również sprawny przepływ informacji, systematyczność i planowość.

Trzeci warunek sprawnego działania systemu pomocy dziecku krzywdzonemu w lokalnym środowisku to istnienie placówki spajającej i koordynującej pracę poszczególnych instytucji, a także udzielającej specjalistycznej pomocy dziecku i rodzinie (w formie konsultacji, terapii, grupy wsparcia i innych). Funkcję tę może pełnić placówka już istniejąca np. ośrodek pomocy społecznej lub też placówka nowo stworzona (np. punkt interwencji kryzysowej, ośrodek pomocy dzieciom). Będzie ona zachęcała i przekonywała wszystkich zainteresowanych, że dzieciom

²⁹ Zob. M. Sajkowska, M. Szymańczak, *Lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym (z doświadczeń Fundacji Dzieci Niczyje)*, [w:] *Jak organizować lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym. Poradnik dla gmin i organizacji pozarządowych. Projekt Sieci Demokratycznej (DemNet)*, red. M. Sajkowska, Warszawa 1998, s. 7–21.

krzywdzonym należy pomagać, jak również będzie podejmować działania na rzecz zminimalizowania zjawiska przemocy wobec dzieci w rodzinach polskich³⁰.

Czwarty warunek stworzenia systemu pomocy dziecku to współpraca z samorządem lokalnym, który w świetle nowych uregulowań prawnych odpowiedzialny jest za pracę służb społecznych na jego terenie³¹.

W dziedzinie pedagogiki, podobnie jak i w innych naukach, istnieje ścisły związek między teorią, a praktyką. Aby można było mówić o osiągnięciu jakiegokolwiek celu praktycznego, należy go najpierw teoretycznie wytyczyć. Edukacja jest wielką szansą, którą należy wykorzystać w dążeniu do bezpieczeństwa, wolności, pokoju i sprawiedliwości. Jej misją jest stworzenie warunków pokojowej koegzystencji ludzi różnych ras, religii, kultur; budowanie świata bezpiecznego, przyjaznego i sprawiedliwego.

Zdaniem Ryszarda Rosy, w edukacji dla bezpieczeństwa wraz „z troską o rozwój intelektualny, winny nam towarzyszyć działania wprowadzające społeczeństwo w świat wartości, sprzyjające poszanowaniu godności i podmiotowości ludzi”³².

Wśród wielu zadań postawionych przed edukacją najważniejszym celem jest przygotowanie człowieka–obywatela do aktywnego udziału w życiu społecznym. Stąd też oddziaływania edukacyjne powinny być ukierunkowane na realizację powyższych założeń, na kształtowanie świadomości i nabywanie umiejętności ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa personalnego jak i strukturalnego.

Poczucie bezpieczeństwa może zostać osiągnięte poprzez prawidłowe uregulowania legislacyjne, ekonomiczno-socjalne i edukacyjne. Chodzi o to, aby każdy człowiek, a zwłaszcza dziecko nie odczuwało na każdym kroku swej bezradności wobec globalnych zagrożeń, nie musiało walczyć o kolejny dzień przetrwania, ale troszczyło się o swój rozwój³³. Dlatego też pojawia się konieczność wprowadzenia do różnych obszarów życia społecznego gwarancji państwa obejmujących:

- ochronę przed ubóstwem;
- niwelowanie problemów w zaspokajaniu potrzeb materialnych, kulturalnych, opiekuńczych i socjalnych;

³⁰ W niektórych miastach Polski powstały już tego typu instytucje. Na przykład w Siedlcach w kształtującym się systemie opieki nad dzieckiem ważną rolę pełni Centrum Pomocy Dziecku i Rodzinie, którego celem jest inicjowanie i wspomaganie prorodzinnego systemu opieki, udzielanie doradztwa psychopedagogicznego i specjalistycznej pomocy rodzinie w wypełnianiu jej funkcji wychowawczej, prowadzenie terapii psychologicznej i pedagogicznej dla dzieci i rodziców. W skład Centrum wchodzi: Pogotowie Opiekuńcze, Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy, Poradnie Psychologiczne i Pedagogiczne oraz Ośrodek Interwencji Kryzysowej.

Ważnym elementem podejmowanej przez Centrum pracy jest prowadzenie systemowej terapii rodzin i terapii indywidualnej przy współudziale poradni rodzinnych, poradni psychologicznych i pedagogicznych. W ramach prowadzonej działalności realizowane są również programy profilaktyczne w formie warsztatów dla uczniów. Zob. E. Zyska-Łęczycka, *Centrum Pomocy Dziecku i Rodzinie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1998, nr 10, s. 10–11.

³¹ Zob. M. Sajkowska, M. Szymańczak, *Lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym (z doświadczeń Fundacji Dzieci Niczyje)*, [w:] *Jak organizować...*, s. 7–21.

³² R. Rosa, *Filozoficzno-metodologiczne aspekty edukacji dla bezpieczeństwa*, „Kultura i Edukacja” 1995, nr 1, s. 100–101.

³³ Zob. S. Kawula, *Bezpieczeństwo człowieka i jego rodziny w społeczeństwie postmonocentrycznym w Polsce*, „Edukacja. Studia. Badania. Innowacje” 2000, nr 1, s. 16.

- ochronę zdrowia;
- likwidację skutków klęsk żywiołowych i innych wypadków losowych;
- eliminację bezrobocia;
- tworzenie szans edukacyjnych;
- pomoc w zakresie potrzeb mieszkaniowych;
- opiekę nad ludźmi starszymi i niepełnosprawnymi;
- przeciwdziałanie przemocy;
- opiekę nad dzieckiem i rodziną.

Wprowadzenie powyższych gwarancji przez państwo, przy wydatnym współudziale obywateli i ich rodzin, powinno stanowić fundament pod większe poczucie realnego i psychicznego bezpieczeństwa Polaków, w różnych sferach ich egzystencji jak i w różnym okresie życia, określane często pojęciem „psychofizycznego dobrostanu”³⁴. Stwierdzenie to odnosi się w sposób szczególny do dzieci, bowiem jak pisze C. Bellamy

Jakość życia dzieci zależy od decyzji, jakie podejmujemy każdego dnia w domach, społecznościach i w salach obrad naszych rządów. Musimy podejmować decyzje mądrze, mając na myśli najlepszy interes dzieci. Jeśli zawieziemy je w zapewnieniu im bezpiecznego dzieciństwa, nie osiągniemy także celów globalnych jak ochrona praw człowieka i światowy rozwój gospodarczy. Kiedy znikną dzieci, znikną narody. To takie proste³⁵.

Aby jednak podejmować owe „mądre decyzje” i zapobiec realnym i potencjalnym niebezpieczeństwom na przełomie XX i XXI wieku należy dokonać gruntownych reform wielu dziedzin naszego życia, mentalności i struktur, należy zintegrować całe społeczeństwo wokół najważniejszych celów i wartości, wśród których prawa dziecka zajmują szczególne miejsce.

Z przeanalizowanej literatury filozoficznej, pedagogicznej, psychologicznej, socjologicznej i prawnej, jak też z wyników prezentowanych w niej badań wynika, że dla rozwiązania, a przynajmniej ograniczenia zjawiska przemocy w rodzinie polskiej, należy jak najszybciej podjąć działania w zakresie:

- edukacji społecznej³⁶;
- szkolenia profesjonalistów;
- ograniczenia stosowania kar fizycznych w wychowaniu³⁷;

³⁴ Zob. tamże.

³⁵ Raport „The State of the World’s Children 2005”, www.unicef.pl [10.01.2011].

³⁶ Np. opracowywania nowych i wykorzystywania już istniejących programów edukacyjnych dla uczniów szkół podstawowych, średnich oraz rodziców i nauczycieli. Zob. np. A. Pacewicz, *Przemoc wobec dzieci. Zajęcia edukacyjne dla uczniów szkół podstawowych*, Warszawa 2002; D.Z. Michałek, *Dziecko wykorzystywane psychicznie, fizycznie, seksualnie. Program edukacyjno-terapeutyczny dla uczniów szkół podstawowych*, Kraków 2001; D. Klus-Stańska, M. Nowicka, *Bezpieczeństwo dzieci. Scenariusze zajęć dla rodziców i nauczycieli*, Kraków 1999; H. Ryłke, J. Węgrzynowska, A. Milczarek, *Wychowanie przeciw przemocy*, Warszawa 1998.

³⁷ Zob. M. Płatek, *Prawne korzenie przemocy wobec dziecka*, „Niebieska Linia” 2001, nr 6, s. 13–15; 21 listopada 2005 r. weszła w życie Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493), która wprowadziła zastrzeżenie kar dla sprawców przemocy w rodzinie, aczkolwiek nie zostało w niej poddane regulacji prawnej karcenie dzieci przez rodziców. Zob. www.niebieskalinia.pl; www.ngo.pl

- podmiotowego podejścia do dziecka w prawie³⁸;
- szerszego uwzględniania opinii dziecka przy podejmowaniu wszelkich decyzji go dotyczących, także przez sąd;
- ochrony dziecka–ofiary w śledztwie i przed sądem;
- ochrony dziecka–ofiary w trakcie trwania procesu³⁹;
- stworzenia rządowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie⁴⁰, uwzględniającego konieczność prowadzenia systematycznych działań, promowania prewencji pierwszego stopnia, monitorowania zjawiska przemocy, wzbogacania ofert pomocy dla ofiar przemocy, wspierania prac badawczych dotyczących przyczyn, konsekwencji i kosztów przeciwdziałania przemocy, prowadzenia centralnego rejestru ofiar przemocy, promocji i monitorowania wysiłków zmierzających do obrony praw człowieka–dziecka, koordynacji działań różnych instytucji rządowych i pozarządowych na szczeblu lokalnym i centralnym.

Wypada tylko wyrazić nadzieję, że realizacja ww. i nowo pojawiających się propozycji przyniesie długo oczekiwane zmiany i przyczyni się do wzrostu podmiotowego traktowania dzieci tak w rodzinie jak i w całym społeczeństwie, do eliminacji (a przynajmniej ograniczenia) wielu zjawisk zagrażających dziecku i jego prawom w XXI wieku.

W realizacji tego niełatwego, długofalowego zadania, istotną rolę odegrać może odpowiednio prowadzona działalność edukacyjna i wychowawcza, w tym edukacja dla bezpieczeństwa i demokracji, stanowiąca jeden z bardzo ważnych elementów systemu służącego ochronie praw człowieka–dziecka, której działania przyczyniają się do lepszego zrozumienia istoty bezpieczeństwa, występujących zagrożeń i sposobów przeciwdziałania im itd., sprzyjają również integracji naszych wysiłków poznawczych i racjonalizacji działań praktycznych (w tym edukacyjnych) służących rozwojowi cywilizacyjnemu i kulturalnemu naszego kraju, budowaniu demokratycznych i sprawiedliwych stosunków wewnątrzpaństwowych i międzynarodowych.

Sądzę, że na zakończenie warto rozważyć słowa Maud de Boer-Buquicchio, zastępcy sekretarza Generalnego Rady Europy, który powiedział, że:

Rządy muszą na mocy prawa zakazać bicia i wprowadzić w życie zasady pozytywnego wychowania; rodzice i opiekunowie muszą stworzyć pozytywne formy postępowania i rozwijać relacje w rodzinie dające pełną satysfakcję, a każdy członek społeczeństwa musi reagować i zwalczać tego rodzaju nadużycia z chwilą, gdy tylko je dostrzeże. Każdy

³⁸ Zob. J. Polanowski, *Prawo dla dziecka czy dziecko dla prawa*, „Niebieska Linia” 2002, nr 3, s. 18–19.

³⁹ Por. M. Gaberle, *Dziecko jako świadek w procesie karnym*, „Niebieska Linia” 2001, nr 5, s. 5–7; A. Starega, *Dziecko świadkiem w sprawach karnych dotyczących przemocy domowej*, „Niebieska Linia” 2001, nr 5, s. 26–27; Interesujące i konkretne propozycje w tej sprawie przedstawiła m.in. wymieniana już wcześniej K. Kmieciak-Baran w swej pracy pt. *Przemoc wobec dzieci – diagnoza i interwencja*, s. 383–384.

⁴⁰ Zob. H. Rylke, *Systemowe podejście do profilaktyki*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 5, s. 3–8; *O zapobieganiu przemocy wobec dziecka*, „Świat Problemów” 2000, nr 10, s. 29–32; M. Kaczmarek, *Jaki model profilaktyki?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1998, nr 4, s. 18–20.

z nas musi sprzeciwić się biciu, a ręce powinny służyć zapewnieniu ochrony i wychowania, a nie wymierzaniu kar⁴¹.

Tylko takie kompleksowe podejście do problemu przemocy i edukacja społeczeństwa w tym zakresie mogą w przyszłości przynieść oczekiwane efekty. Razem przeciwstawiając się przemocy możemy zrobić więcej, a wtedy będziemy czuli się bardziej bezpieczni.

Bibliografia

- Ariès P., *Historia dzieciństwa*, Gdańsk 1995.
- Banach Cz., *Refleksje o rozwoju i regresie człowieczeństwa*, [w:] *Agresja i przemoc we współczesnym świecie. T. I. Agresja i przemoc wśród młodzieży oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*, red. J. Kuźma, Z. Szarota, Kraków 1998.
- Bińczycka J., *Kilka refleksji na temat pomagania dzieciom – ofiarom przemocy*, [w:] *Okrucieństwo i zbrodnia dziecięca. Incydent czy znak czasu?*, red. L. Pytka, B. Głowacka, Warszawa 2000.
- Boer-Buquicchio M. de, *Wychowanie dla przyszłości – używanie rąk w celu ochrony i wychowania, a nie karania*, „Niebieska Linia” 2008, nr 3, www.pismo.niebieskalinia.pl/index.php?id=419
- Czapczyńska A., *Przeciw dziecku. Raport ONZ 2006*, „Niebieska Linia” 2007, nr 2.
- Gaberle M., *Dziecko jako świadek w procesie karnym*, „Niebieska Linia” 2001, nr 5.
- Gelles R.J., *Family Violence*, Beverly Hills 1979.
- Getka B., *Zmowa przeciwko dzieciom*, „Edukacja i Dialog” 1996, nr 3.
- Gil D.G., *Violence Against Children*, Cambridge 1970.
- Jarosz E., *Globalne standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem*, „Dziecko krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2007, nr 2.
- Kaczmarek M., *Jaki model profilaktyki?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1998, nr 4.
- Kawula S., *Bezpieczeństwo człowieka i jego rodziny w społeczeństwie postmonocentrycznym w Polsce*, „Edukacja. Studia. Badania. Innowacje” 2000, nr 1.
- Kempe R.S., Kempe C.H., *Child Abuse*, Cambridge 1981.
- Klus-Stańska D., Nowicka M., *Bezpieczeństwo dzieci. Scenariusze zajęć dla rodziców i nauczycieli*, Kraków 1999.
- Kmieciak-Baran K., *Przemoc wobec dzieci – diagnoza i interwencja*, [w:] *Przemoc dzieci i młodzieży*, red. J. Papież, A. Płukis, Toruń 1998.
- Komitet Praw Dziecka ONZ, Ogólny Komentarz nr 8/2006.
- „Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przyjęty Uchwałą nr 162/2006 Rady Ministrów z dnia 25 września 2006 roku (RM 111-132-06)”, www.mps.gov.pl
- Mendecka G., *Kary stosowane przez rodziców jako przejaw przemocy*, [w:] *Agresja i przemoc we współczesnym świecie. T. II. Agresja i przemoc w instytucjach wychowawczych*, red. Z. Brańka, M. Szamański, Kraków 1998.

⁴¹ M. de Boer-Buquicchio, *Wychowanie dla przyszłości – używanie rąk w celu ochrony i wychowania, a nie karania*, „Niebieska Linia” 2008, nr 3. www.pismo.niebieskalinia.pl/index.php?id=419 [25.09.2009].

- Michałek D.Z., *Dziecko wykorzystywane psychicznie, fizycznie, seksualnie*. Program edukacyjno-terapeutyczny dla uczniów szkół podstawowych, Kraków 2001.
- Pacewicz A., *Przemoc wobec dzieci. Zajęcia edukacyjne dla uczniów szkół podstawowych*, Warszawa 2002.
- Piekarska A., *Przemoc, kary cielesne i krzywdzenie dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2003, nr 3.
- Płatek M., *Prawne korzenie przemocy wobec dziecka*, „Niebieska Linia” 2001, nr 6.
- Polanowski J., *Prawo dla dziecka czy dziecko dla prawa*, „Niebieska Linia” 2002, nr 3.
- Raport “The State of the World’s Children 2005”, www.unicef.pl
- „Recommandation Rec(2006)19 du Comité de Ministres aux Etats membres relative aux politiques visant à soutenir une parentalité positive”, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1073495&Site=CM>
- „Rekomendacja dotycząca wychowania w duchu międzynarodowego wzajemnego zrozumienia, współpracy i pokoju oraz wychowania odnoszącego się do praw człowieka i swobód podstawowych”, przyjęta na XVIII sesji Konferencji Generalnej, Paryż 19 listopada 1974 r., Biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO nr 2/1979 r., Aneks. Cyt. za: B. Ratuś, *Problematyka rodziny w dokumentach ONZ i Rady Europy (1945–1993)*, „Problemy Rodziny” 1993, nr 6.
- Rosa R., *Filozoficzno-metodologiczne aspekty edukacji dla bezpieczeństwa*, „Kultura i Edukacja” 1995, nr 1.
- Rylke H., *O zapobieganiu przemocy wobec dziecka*, „Świat Problemów” 2000, nr 10.
- Rylke H., *Systemowe podejście do profilaktyki*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2002, nr 5.
- Rylke H., Węgrzynowska J., Milczarek A., *Wychowanie przeciw przemocy*, Warszawa 1998.
- Sajkowska M., *Czy potępiamy sami siebie? Społeczny rygoryzm wobec rygorystycznych rodziców*, „Niebieska Linia” 2001, nr 2 (13).
- Sajkowska M., Szymańczak M., *Lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym (z doświadczeń Fundacji Dzieci Niczyje)*, [w:] *Jak organizować lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym. Poradnik dla gmin i organizacji pozarządowych. Projekt Sieci Demokratycznej (DemNet)*, red. M. Sajkowska, Warszawa 1998.
- Sajkowska M., *Zjawisko krzywdzenia dzieci w świetle badań empirycznych*, [w:] *Bici biją*, red. J. Bińczycka, Warszawa 2001.
- „Sprawozdanie niezależnego eksperta powołanego do przeprowadzenia Studium Organizacji Narodów Zjednoczonych na temat przemocy wobec dzieci”, www.violencestudy.org/IMG/pdf/English.pdf
- Stańczyk J., *Bezpieczeństwo i pokój – wzajemne relacje*, [w:] *Edukacja do bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie. Teoria i jej zastosowanie*, red. R. Rosa, Siedlce–Chlewiska 1999.
- Staręga A., *Dziecko świadkiem w sprawach karnych dotyczących przemocy domowej*, „Niebieska Linia” 2001, nr 5.
- Steinmetz S., Straus M.A., *Violence in the Family*, New York 1974.
- Szymańczak M., *Pojęcie „krzywdzenia dzieci”*, [w:] *Dziecko krzywdzone. Próba opisu zjawiska*, red. E. Czyż, Warszawa 1995.
- „Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie” (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493)

Zawadzki Z., *Społeczne i kulturowe uwarunkowania przemocy wobec dzieci i młodzieży*, „Praca Socjalna” 2000, nr 3.

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, „Zalecenie 1666 (2004), Ogólnoeuropejski zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci”.

Zyska-Łęczycka E., *Centrum Pomocy Dziecku i Rodzinie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1998, nr 10.

Źródła Internetowe

www.niebieskałinia.pl

www.mps.gov.pl

www.ratusze.pl/pomoc_spol/artukul/dziecinstwo/index

www.mps.gov.pl

www.ngo.pl

Together against violence – reflection on ‘Education for safety’ in the family

Abstract

Beside numerous positive changes which took place in the contemporary world, we witness many challenges and threats plaguing today’s civilization.

One of them is aggression and violence, phenomena which have become a part of our lives and have influenced two most significant educational environments – family and school.

Therefore, the educational activity should be comprehensive and should include, among other things, the sphere of education which helps to build conditions necessary for human and society to survive, last and develop in new civilizational and cultural circumstances.